

Matjaž Kmecl

NORO! ZA NORIK!

Najbolj žalostno, če sem patetičen, je, da so domala vsa smiselna vprašanja o jeziku z odgovori vred med nami znana že vsaj poldrugo stoletje in da nam jih je vseno treba zmeraj znova vtepati v glavo; ne le sleherni generaciji posebej, temveč mnogo pogosteje. Izgubljanje oziroma trajnost tovrstnega spomina sta naravnost osupljivi. Levstik je na primer že leta 1863, torej pred 130 leti, zapisal, »da pri nas jezikovno vprašanje globoko sega v našo bodočnost, da ima torej gotovo zelo veliko tudi politično važnost... Ni treba ponavljati že tolikokrat povedano resnico, da narod je potem šele potujčen, ko je izgubil največje svoje blago – jezik«.

Dovolj znano pa je seveda, da že takrat tega ni hotel vedeti skoraj nihče, še najmanj »narod slovenski«, o čemer slikovito govori četrto Mencingerjevo domodno pismo iz leta 1864: »Namenil sem se samo povedati čudno dogodbo, da vidite, da se tudi v malih mestih kaj zgodi. Bila je na plesu gospodična, lepa, kakor jih je celo v Ljubljani malo takih; pridruži se ji gospodin čednega obraza, ki je izvrstno in neutrudno plesal, in je znal vrlo pristrčno govoriti. Bila sta kakor roža in slavček, katerih ljubezen je opeval Perzijan Hafis, ko nas še ni bilo na svetu. Kozmopolitično sta plesala vse plesе, pa govorila sta samo en jezik – ljubeznivi jezik slovenski. Čujte, pred vso mestno gospodo govorila sta »kmečki jezik«! Že so gospodične vihale nosove, kakor da bi bil kdo na gnilo jabolko stopil; že so se posmehovale, si na ušesa šepetale in se v kote pomikale. Neka mrazota je nastala v dvorani, kakor da bi se bila vsa okna odprla, vendar sta še govorila slovenski, in bralo se je v njunih očeh, da jima je naš jezik po volji, čeravno ni v malem mestu »salonfähig«. Prišlo je šepetanje do kroga gospá mater, tet in drugih varuhinj mladenske nepokvarjenosti in salonskega vedénja – kar vstane gospa iz tega kroga, lica so ji bila zardela, oči nevoljne, čelo nagrbančeno in beseda nemška. Gospodična slovenska je bila poklicana na sodbo. Kakor strela z zimskega neba jo je zadela prepoved, da ne sme besedice več ziniti slovensko, sicer bo morala plesišče za vselej zapustiti. Rekši to se je gospa zopet pomirila, čelo se je pogladilo, oči so se zjasnile, lici sta dobili zopet navadno polt, celo beseda ni bila vedno nemška. – Gospa si da prinesiti »Gefrorenes«, gospodična pa se ni mogla upreti; vnel se je boj med ljubeznijo in pokorščino. Plesalec namreč je bil sila ljubezniv, pa zelo trdovraten; ravno danes nikakor ni hotel drugače govoriti kakor slovenski. Zvijaja se pri ženskah hitro iznajde. Na slovenske besede mu je odgovarjala nemški, in v živahnem plesu in sladkem kramlju je kmalu pozabila, kar se je bilo zgodilo. Toda tovarišice krasotice so še vedno šepetale; gospe pa tudi ta »paritetična« dvojezična govorica ni bila všeč. Gospodična slovenski ne sme govoriti, pa tudi razumeti ne. Kazen je bila v kratkem izvršena. Gospa je vzela svoj klobuk, svoje ogrinjalo, svojega moža in krasotico ter se

odpeljala proti domu. Gospodična je nesrečna in več ne sme na ples. Vso to nesrečo je napravil prevneti Slovenec, da je hotel slovenstvo tudi v salon vpeljati.»

Tako je to šlo: za nemščino jugoslovanščina in za njo angleško-slovenska zamorščina, ki jo javno uveljavljajo zlasti govorno nešolani. »napredni« in »frajgajstovski« voditelji nekaterih televizijskih in radijskih oddaj. Odmev na to je recimo izjava študentke (mlade intelektualke) v dnevnem časopisu (kot glas ljudstva jo objavijo v okvirčku), da po televiziji ne mara »pocukrane, pravilne« slovenščine. Televizijski in tudi nekateri radijski govorniki so že pred časom usmerili svojo govorno fonetiko skozi nos, kar naj pomeni ameriško sproščenost, in za terco navzgor, kar naj pomeni dinamično angažiranost: včasih jih je že komaj poslušati, morali bi se usekniti. Mladi žurnalisti pa so krenili po sledih tistih starih trubadurjev, ki so iz prepričanja, da je ljubezen nadjezikovna, klobasali v vseh mogočih jezikih hkrati, pa v nobenem čisto razumljivo. Seveda je reč odmevna, ker uzakonja neznanje, po otročje pa je tudi zabavna in igriva, saj ponavlja in v pravilo spreminja tisto zgodnjo stopnjo v otroškem govornem razvoju, ko je mogoča prav sleherna »beseda« in zveza.

Ko se končno v to vključi še znameniti slovenski smisel za praktičnost in prilagajanje ter vsakovrstni pragmatizem (to je, da niso važna načela, temveč praksa, realnost), se zadeva zelo hitro razcvete v popolnost, to je v sijajne jezikovne pomije: važno je, da se na koncu le sporazumemo, četudi po zamorsko. To, da je natančnost sporočila jezik, in da je zmogljivost misli tudi jezik, se nam sprehaja skozi eno uho noter in skozi drugo ven. Zdaj, ko smo samostojna država, pa sploh mislimo, da smo v vsem zajezdili glavnega konja.

Tista Spieglova karta regionalne Evrope, na kateri smo narisani skupaj z nemškimi Štajerci, Korošci in Tirolci po nekakšnem jodlarskem ključu v enotni regiji Norik, nam zelo prostodušno dopoveduje, kaj pravzaprav mislijo o nas: če se prav ne motim, smo edini evropski narod, ki je na njej že vnaprej odpravljen – celo nesrečna BiH je tam samosvoja regija v sfrjevskih mejah, o Hrvaški niti ne govorim! Lahko se seveda do onemoglosti jezimo na Spiegel, toda – roko na srce – samo malo se ozrimo na svojo praktično, »pragmatično« servilnost: starši ob meji trumoma vpisujejo otroke čez mejo, doma velja v malo bolj »gosposkih« očeh samo tako imenovana mednarodna gimnazija, podiplomski študij na eni od fakultet je že leta nazaj izključno angleški, polagoma se ta moda širi tudi na druge visoke šole in na dodiplomski študij, tehnični del univerze in del sociologije je dosegel, da za profesorsko habilitacijo velja mnogo več že mali oglas, objavljen v angleščini, kot še tako tehtna slovensko napisana razprava (navedel sem samo nekaj primerov s področja izobraževanja). Noro! Za Norik!

Vsem takšnim so v nemški fazi slovenske jezikovne služnosti kazali grablje, pač po tisti znameniti šali o kmečkem puhloglavcu, ki je menil, da je pozabitev materinščine znamenje gosposkosti, iz jezikovne amnezije pa ga je obudil šele dobro odmerjen udarec grabljišča, s katerim se je učeno poigraval.

Že pred 15 leti sem trdil, da je naše jezikovno vprašanje resda vprašanje naše prihodnosti (po Levstiku), v sedanosti pa predvsem stvar morale in pameti, ki vidi vsaj malo dlje od najbolj kramarskega in cenovno najbolj mizernega plasmata. Kdor ne verjame, da smo prihodnji Evropi dragoceni kot temeljita drugačnost, ker je vsa zgodovinska moč naše celine zmeraj obstajala in se obnavljala iz velikanske pisanosti in raznoterosti narodov, religij, filozofij, kultur, civilizacij in tudi jezikov, in kdor ne verjame, da bo ob bliskovito napredujoči tehnološki in informacijski poenotenosti sveta takšna zgoščena in zato dinamična pluralnost še pomembnejša, ta se bo seveda še naprej na vse kriplje trudil biti nebogljen jezikovni zamorec: zdelo se mu bo

pomembneje, kot pa da bi se naučil tistih nekaj pravil, ki bi mu materni jezik uredila v gosposko orodje.

Ponavadi se skupne koristi in obnašanje v zvezi z njimi uzakonijo. Toda mi smo vendar samostojni in veliki, nismo kak kanadski Quebec, da bi sledili njegovemu zgledu! Tako vsaj misli politični »ponos«. Zato moramo seveda mimo njega neutrudno iznajdevati drugačne in zmeraj nove oblike javnega moralnega pritiska na jezikovno onesnaževanje in jezikovne nečednosti oziroma prešuštva. Pred 14. leti smo s tem namenom ustanovili in ob nemajhnem zgražanju duhovnih crnkovičev postavili na noge znamenito Jezikovno razsodišče. Nekaj je le pomagalo: če drugega ne, ne gre pozabiti, da se je ob njem in ob javni tribuni o vdiranju srbohrvaščine v javnost prvič po Avšiču in na novih osnovah odprlo vprašanje vojske in da je iz tega pogledal (pre)zgodnji petelin slovenskega osamosvajanja – vse jugoslovansko časopisje se je po spisku skopalo na nekaj slovenskih jezikoslovcev in kulturnikov okrog te institucije. – Streho nad glavo ji je poskrbela rajnka SZDL kot krovna politična organizacija; te organizacije ni več, toda to še ne pomeni, da ne bi mogli spet in spet javno razglašati »slovenskih jezikovnih cmokavzarjev« ali »slovenske jezikovne sramote« tedna, ali kako drugače stopati na prste več kot razrahljani jezikovni morali in nemarščini. – Zmeraj spet ponavljam, da so jezikovni koticiki ob vsej svoji simpatičnosti premalo, če se tudi pojavljajo v vseh časopisih; prebiramo jih istomisleči; »krajnca« je treba v njegovi lenobi in samovšečnosti »s koľom po glavi«. Premalo je SAZU ali Slovar slovenskega knjižnega jezika, kdo ju pa sploh kaj vpraša. Če ne gre drugače, je pač treba dregniti pod jezikovna rebra, naj je še tako nesimpatično in naj se nam še tako upira. Ali bomo melanholično lepodušili in na napačen način demokratizirali in strokovnjačili, zraven pa pomembni izginjali v jezikovnem nasilju anarhoidno nasilnega neznanja, ali pa se poprijeli takšnega sicer neprijetnega, pa nujnega jezikovnega pometanja.

Je pa bilo, je in bo jezikovno vprašanje v resnici eno temeljnih vprašanj našega obstajanja: skozenj se oglašajo stanje slovenske kulturne obstojnosti, narodne kondicije. Ta je ob vsem zanosu ta čas slaba, ker preprosto ne zaznavamo drugih problemov kot gospodarskih in socialnih; če pa je mogoče narod oklestiti na ti dve ravni bivanja, potem se hitro zastavi vprašanje, zakaj sploh je bil potreben ves osamosvojitveni napor; mnogo smiselneje bi se bilo izločiti iz gospodarsko in socialno manj uspešne skupnosti ter se vključiti v takšno, ki je boljša. To pesem pa iz zgodovine tudi že poznamo.